

De oorsprong van taal

Sverker Johansson

De oorsprong van

TAAL

Waar, wanneer en waarom de mens begon met praten

Vertaling uit het Zweeds
door Lucy Pijttersen en Marit Kramer

MEULENHOF

De vertaling is mede mogelijk gemaakt door
The Swedish Arts Council/ KULTURRÅDET

ISBN 978-90-290-9403-0

ISBN 978-94-023-0391-9 (e-book)

NUR 320

Oorspronkelijke titel: *På spaning efter språkets ursprung*

Omslagontwerp: Suzan Beijer

Omslagbeeld: Nightingale. Illustration for *The Feathers and Fur Picture Book* (George Routledge, c 1890). Engraving by Kronheim. © Look and Learn / Bridgeman Images

Auteursfoto: Jonas Tetzlaff

Zetwerk: Steven Boland

© Sverker Johansson 2019. Published by arrangement with Partners in Stories and Sebes & Bisseling Literary Agency

© 2020 Nederlandse vertaling Lucy Pijttersen, Marit Kramer en Meulenhoff Boekerij bv, Amsterdam

De uitgever heeft ernaar gestreefd alle rechten van derden te regelen volgens de wettelijke bepalingen. Degenen die desondanks menen zekere rechten te kunnen doen gelden, kunnen contact opnemen met Meulenhoff Boekerij bv, Amsterdam.

Niets uit deze uitgave mag openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie, internet of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Inhoudsopgave

Voorwoord	9
Inleiding	13

* * *

DEEL I — OVER TAAL

De menselijke taal	25
<i>Taalkundige begrippen</i>	29
<i>De verscheidenheid aan talen</i>	35
<i>Eigenschappen van taal</i>	38
<i>Universalia</i>	46
<i>Puzzelen, spreken en schrijven</i>	50
<i>De aard van de grammatica</i>	54
Taal bij andere wezens?	65
<i>Kunnen dieren taal leren?</i>	74
<i>Dieren, robots en wezens met bewustzijn</i>	88
<i>Kunnen robots leren spreken?</i>	93
<i>Kunnen robots een taal ontwikkelen?</i>	94

DEEL 2 — OVER DE OORSPRONG

Wij en de andere apen	99
<i>De ontwikkeling van de primaten</i>	103
<i>Apen op twee benen</i>	105
<i>Hakken in steen</i>	107
<i>Het menselijk geslacht</i>	112
<i>De menselijke verscheidenheid</i>	123
Het verklaren van de eigenschappen van soorten en taal	127
<i>De evolutie van taal</i>	129
<i>Darwin en de verscheidenheid aan talen</i>	147
<i>Verklaring van de eigenschappen van taal</i>	155
Darwins verklaring	165
<i>Natuurlijke selectie</i>	169
<i>Seksuele selectie</i>	170
<i>Taal en natuurlijke selectie</i>	173
Erfelijkheid, omgeving en taal	181
<i>Erfelijkheid of omgeving?</i>	183
<i>Hoe functioneert erfelijkheid?</i>	185
<i>Hoe functioneert de invloed van de omgeving?</i>	186
<i>Is natuurlijk ook goed en juist?</i>	188
<i>Taalinstincten</i>	189
<i>Taalgenen</i>	205
Het taalvaardige brein	211
<i>Verschillen tussen links en rechts</i>	213
<i>Gefossiliseerde hersenen</i>	216
<i>Hersenverbindingen</i>	221
<i>De taalvaardige gedachte</i>	225

De samenwerkende aap	231
<i>Het belang van een verloskundige</i>	233
<i>Taal en hulpvaardigheid</i>	239
<i>Hoe ontwikkelde hulpvaardigheid zich?</i>	241
<i>Wanneer zijn we hulpvaardig geworden?</i>	249

* * *

DEEL 3 – OVER DE OORSPRONG VAN TAAL

De eerste spreker	259
<i>Fossiele sprekers</i>	265
<i>Fossiele luisteraars</i>	267
<i>Fossiele conclusies</i>	268
<i>Kon de eerste spreker echt praten?</i>	269
<i>De oorsprong van spraakklanken</i>	277
Het eerste gespreksonderwerp	281
<i>De zangwedstrijd</i>	283
<i>De aaseters</i>	286
<i>De taal van macht en de macht van taal</i>	289
<i>Stil in de klas?</i>	295
<i>In plaats van luizen plukken</i>	298
<i>Sociale controle</i>	300
<i>Vrij denken is groots, maar in mijn straatje denken nog grootser</i>	302
<i>Waar spraken we als eerste over?</i>	307
De holbewoner	313
<i>Verbroedering</i>	317
<i>Neander-taal-ers?</i>	321
<i>Is de taal van de neanderthalers te reconstrueren?</i>	323

De sjamaan	327
<i>Cultuur en taal</i>	329
<i>Het cultuurdier</i>	33I
<i>Cultuurfossielen</i>	333
De eerste talen	345
<i>Welke eigenschappen heeft taal niet nodig?</i>	346
<i>De eenvoudigste taal</i>	349
<i>Welke vorm hadden de eerste woorden?</i>	35I
De eerste grammatica	355
<i>De evolutie van taalinstincten</i>	360
<i>De opbouw van grammatica</i>	362
<i>Hiërarchische grammatica</i>	366
<i>Waar werd de eerste taal gesproken?</i>	375
Het web rond de oertaal	379
<i>Vragen en antwoorden</i>	380
<i>Onze ontwikkeling van kwetterende apen naar sprekende mensen</i>	387

* * *

Verantwoording illustraties	393
Verder lezen	395
Dankwoord	399
Register	40I
Noten	4II

Voorwoord

'Papa, waarom hangt hij aan z'n staart?'

'Omdat dat handig is als je in een boom klimt om fruit te plukken.'

'Papa, waarom plukt hij fruit?'

'Omdat een aap fruit eet.'

'Papa, waarom noem je hem aap?'

'Omdat hij een aap is. Zo'n dier noemen we aap.'

'Papa, waarom noemen we die aap?'

'Omdat we dat geleerd hebben toen we klein waren, dat zo'n dier aap heet.'

'Papa, heet hij Aap?' Ze roept naar de aap. 'Hé Aap, Aap!' De aap reageert niet.

'Papa, waarom antwoordt Aap niet?'

'Omdat hij niet begrijpt wat je zegt.'

'Waarom begrijpt hij niet wat ik zeg?'

'Omdat apen niet kunnen praten.'

'Papa, waarom kunnen apen niet praten?'

'Omdat dieren nu eenmaal niet kunnen praten.'

'Maar papa, gisteren zei je toch dat mensen een soort dieren zijn. Waarom kunnen mensen dan wel praten?'

Hier geeft papa het op. Om op die vraag antwoord te kunnen geven is een heel boek nodig. Dat boek heb je nu in je handen.

Als kinderen een jaar of vier zijn, hebben ze meestal een periode waarin ze voortdurend vragen stellen die beginnen met ‘waarom’. En als ze antwoord krijgen, leidt dat doorgaans tot weer een nieuwe waarom-vraag. Dus na verloop van tijd wordt papa het beu om steeds opnieuw te moeten antwoorden, en dan hebben kinderen geen zin meer om almaar weer te moeten vragen waarom ze nooit fatsoenlijk antwoord krijgen. En anders stoppen ze wel met vragen als ze eenmaal op school zitten.

Ik ben nooit opgehouden met vragen stellen. Ik bleef nieuwsgierig naar het waarom en ben dat ook nu nog, vijftig jaar later. Waarschijnlijk komt dat doordat mijn eigen vader altijd bleef antwoorden en me dingen uitlegde. Nog steeds vraag ik hem dingen, maar tegenwoordig stel ik vragen waarop niemand het antwoord weet, zelfs mijn eigen vader niet. Dus probeer ik het antwoord nu maar zelf te vinden.

Vaak hebben mijn overpeinzingen en vragen betrekking op de oorsprong van bepaalde zaken, over hoe de wereld in elkaar zit en functioneert. Al op vrij jonge leeftijd begon ik boeken te lezen over fossielen en het heelal. Nog steeds bezit ik een aantal boeken die ik verslonden heb toen ik een jaar of vijf, zes oud was. Later las ik boeken over de evolutie en de kosmologie. Waarschijnlijk was ik op de basisschool een onuitstaanbaar kind, de meeste leraren kregen snel genoeg van mijn vragen en na een tijdje had ik geen zin meer om hun iets te vragen. Dus ging ik maar op eigen houtje boeken lezen.

Dit leidde uiteindelijk tot een korte carrière op het gebied van de deeltjesfysica. Maar niet lang na het voltooien van mijn proefschrift in 1990, over de productie van leptonparen bij botsingen van protonen in een deeltjesversneller in Zwitserland, ontdekte ik iets wat nog veel interessanter was dan fysica: taal. Tot dan toe had ik daar nauwelijks over nagedacht, maar op een gegeven moment ging ik, vooral voor de lol, een avondcursus algemene taalwetenschap volgen. Toen ontdekte ik hoe interessant dat was en hoeveel onbeantwoorde vragen er waren over het functioneren van taal.

Vooral over de oorsprong van taal was in die tijd nog niet veel bekend. Uiteindelijk heeft dat ervoor gezorgd dat ik in mijn wetenschappelijke carrière een andere richting insloeg, met dit boek als resultaat.

Tegenwoordig weten we veel meer over de oorsprong van taal dan toen, ook al liggen nog lang niet alle puzzelstukjes op hun plaats. Met dit boek hoop ik de lezer te laten zien hoe fascinerend taal is en wat voor spoorwerk je moet verrichten om alle stukjes te kunnen vinden. De contouren van de puzzel zijn zichtbaar geworden, maar nog steeds weten we niet of er nog grote puzzelstukken ontbreken.

Inleiding

Wat maakt ons tot mensen? We zijn graag bijzonder, uniek en anders dan alle andere dieren. Het feit dat we onszelf een ‘dier’ noemen, roept bij sommige mensen nog steeds wreveld op, maar toch doe ik dat in het boek, want al het andere is in biologisch opzicht onwaarschijnlijk. Maar we zijn wel uitermate vreemde dieren, alleen al vanwege ons enorme succes en de duidelijke afdrak die we op onze planeet achterlaten.

Wat is de sleutel tot ons succes? Wat maakt ons bijzonder? Wetenschappers en filosofen hebben door de jaren heen een lange lijst met vermeende unieke lichamelijke en geestelijke eigenschappen van de mens opgesteld. Het bezitten van een ziel is een eigenschap waarvan wordt vermoed dat zij uniek is voor de mens. Als het tenminste zo is dat mensen inderdaad een ziel hebben en andere dieren niet: twee vragen waarop nog geen definitief antwoord bestaat.

Lichamelijk gezien kijken we enigszins af, maar in vergelijking met andere apen ook weer niet heel veel. Dat heeft denkers uit het verleden er niet van weerhouden om naar unieke lichaamsdelen te zoeken, maar de resultaten van die zoektocht hebben de toets der kritiek niet kunnen doorstaan. Nee, wat ons bijzonder maakt zit niet in ons lichaam.

Moraal, moed, bewustzijn, intelligentie, gevoelens, persoonlijkheid, empathie, liefde en vroomheid zijn een aantal geestelij-

ke eigenschappen die als uniek voor de mens worden beschouwd. Geen enkele daarvan heeft aan de verwachtingen voldaan. Voordat we kunnen stellen dat iets uniek is voor de mens, moeten we ten eerste aantonen dat de eigenschap daadwerkelijk aanwezig is bij mensen en ten tweede dat die niet bij andere dieren aanwezig is. Maar deze eigenschappen zijn bij mensen al moeilijk definieerbaar en meetbaar, laat staan bij dieren. Onder wetenschappers bestaat nog niet eens consensus over een relatief ondubbelzinnige eigenschap als intelligentie. En dan hebben we het nog niet eens gehad over hoe je moet bij een blauwe vinvis of moraal bij een spitsmuis kan definiëren en meten, en dus ook uitsluiten.

We denken graag dat wij in vergelijking met dieren iets anders in ons hoofd hebben en dat we op een bepaalde manier beter zijn toebedeeld. Maar voor die gedachte moeten we wel oppassen. Wij nemen onszelf graag als maatstaf.

We kijken niet alleen op dieren neer. Zodra verschillende groepen mensen elkaar ontmoeten, kijken ze ook op elkaar neer. 'Wij' tegen 'zij', het is een dankbaar gedachtegoed dat te snel naar boven komt drijven in ons onderbewustzijn en dat is al sinds mensenheugenis zo. Tweeduizend jaar geleden beschouwden de Romeinen Germaanse barbaren als inferieur, terwijl de Germanen neerkeken op de Romeinse barbaren, maar ongetwijfeld is het al veel eerder in de geschiedenis begonnen. Zo'n 100.000 jaar geleden zullen de neanderthalers en de vroege *Homo sapiens* elkaar vast ook als minderwaardige barbaren hebben beschouwd. En dat is zo gebleven, tot in onze huidige tijd. De meeste mensen, maar lang niet iedereen, beginnen inmiddels te begrijpen dat het intuïtieve gevoel van de inferioriteit van 'de ander' slechts een illusie is, een giftig spookbeeld dat de internationale menselijke verhoudingen ondermijnt.

Barbaren werden door de Romeinen barbaren genoemd, en eerder al door de Grieken, omdat de taal van de barbaren niet als een taal in Grieks-Romeinse stijl klonk, maar als een onbegrijpelijk bar-bar-bar-bar. De taal was het ijkpunt, daarmee onderscheidde de beschaafde 'wij' zich van de barbaarse 'anderen'. Voor de Grieken en de Romeinen was de taal de sleutel tot de beschaving.

Ook in de verhalen van de Bijbel is een belangrijke rol voor taal weggelegd. Daarin wordt taal ook gebruikt om onderscheid te maken tussen ‘wij’ en ‘zij’. In hoofdstuk 12 van het bijbelboek Richteren wordt verteld dat de juiste uitspraak van het woord ‘sjibbolet’ een zaak van leven of dood was; wie het met de verkeerde tongval uitsprak, werd geëxecuteerd.

De Bijbel vertelt bovendien een verhaal over hoe taal werd gevormd om mensen uit elkaar te drijven. In de toren van Babel is het uitgangspunt dat de mens vanaf het begin slechts één enkele taal sprak en dat deze gemeenschappelijke taal zo krachtig was dat de mogelijkheden onbeperkt waren voor de mensheid: ‘Dit is één volk en ze spreken allemaal een en dezelfde taal. Dat is nog maar het begin. Alles wat ze verder nog van plan zijn, ligt nu binnen hun bereik.’ (Genesis 11:9) Maar dat vond hun god niet leuk, dus hij dreef ze uiteen door ze een flink aantal talen te geven, zodat ze elkaar niet meer konden begrijpen. Een zeer effectieve manier om voor versplintering in de wereld te zorgen. Dat is de verklaring uit de Bijbel waarom er zo veel talen bestaan.

Maar de Bijbel geeft geen uitleg waarom er überhaupt taal bestaat. De taal was er vanaf het begin: ‘In het begin was het Woord, het Woord was bij God en het Woord was God. Het was in het begin bij God.’ (Johannes 1:1) En een van Adams eerste taken in de tuin van Eden was om alle dieren namen te geven (Genesis 2:19), een talige opdracht waarbij werd verondersteld dat Adam reeds over een taal beschikte. Op dit punt in het verhaal zou Adam nog maar een paar dagen oud zijn, dus toen hij geschapen werd zou hij al over een complete taal beschikken (afgezien van de dierennamen die hij nog moest bedenken).

Taal speelt een centrale rol in de Bijbel en is de eerste menselijke eigenschap die bij Adam wordt uitgelicht. De mens geeft de dieren namen, en niet andersom. En tot op de dag van vandaag is taal een van de weinige eigenschappen waarmee mensen zich op een duidelijke manier onderscheiden van andere dieren. Taal kan de sleutel zijn die ons tot mens maakt.

Maar om een antwoord te vinden op de vraag waarom mensen

een taal hebben, moeten we ergens anders dan de Bijbel te rade gaan. Om de oorsprong van taal te begrijpen, is het noodzakelijk dat we taal op zich begrijpen, de structuur en de aard ervan, en bovendien inzicht krijgen in de menselijke natuur en de evolutionaire oorsprong van de mens. Het is van belang dat we begrijpen hoe onze denkprocessen en onze hersenen functioneren. Het antwoord op de vraag waarom mensen een taal hebben, kunnen we vinden door de onderzoeksresultaten van een aantal vakgebieden onder de loep te nemen, niet alleen van enkel de taalwetenschap, maar ook van de evolutiebiologie, paleoantropologie, archeologie, primatologie, genetica, anatomie, ethologie, neurowetenschap, cognitiewetenschap, psychologie en sociale antropologie, en dat zijn alleen nog maar de belangrijkste. Dat maakt het erg lastig om grip te krijgen op de gehele vraagstelling, vooral ook voor degenen die specialist zijn in slechts een van deze wetenschappen en geen kennis hebben van de andere. In dit boek kan ik niet op alles even diep ingaan, maar het is wel nodig dat we in ieder geval een aantal onderwerpen aanstippen. Alleen al om de omvang van het boek binnen de perken te houden, maar ook om te voorkomen dat de kern van het betoog dreigt te verzanden in details heb ik een aantal dingen op een luchtige manier uitgelegd. In de meeste gevallen ben ik mij bewust van de complicaties en nuances, maar het is me vooral te doen om het geven van een totaalbeeld van de stand van het onderzoek dat de kern voldoende weergeeft zonder dat het ingewikkelder wordt dan strikt noodzakelijk.

* * *

Zo lang we terug kunnen kijken in de geschiedenis van de filosofie is de aard van taal een centrale vraag geweest in deze tak van wetenschap. Rond 400 voor Christus zag de grote Griekse filosoof Aristoteles taal als een centrale scheidslijn tussen de mens en de dieren. Een generatie later presenteerde Epicurus de oudst bekende theorie over de oorsprong van taal. Volgens zijn theorie begon taal bij mensen met aangeboren reacties op verschillende beleve-

nissen: bij een bepaalde ervaring maakten ze een bepaald geluid waarbij ze verschillende geluiden hadden voor verschillende belevenissen. Deze set aangeboren geluiden voor meerdere ervaringen vormde de basis voor de ontwikkeling van taal. Dit verhaal vertelt dan weer niet waar die aangeboren reacties vandaan kwamen.

Tweeduizend jaar later gingen een aantal van de filosofen uit de verlichting interesse tonen in de oorsprong van taal. Gottfried Wilhelm Leibnitz, verder vooral bekend vanwege zijn wiskundige ontdekkingen, publiceerde in 1710 zijn ideeën over de oorsprong van taal. Volgens hem lag de basis van taal in de onomatopoëtische woorden zoals ‘miauw’ en ‘kukeleku’, waarvan er nog steeds een aantal tot onze woordenschat behoren.

De Franse filosoof Étienne Bonnot de Condillac besprak in 1746 de oorsprong van taal in zijn ‘Essai sur l’origine des connaissances humaines’, waarin hij speculeerde over de mogelijkheid dat taal zijn oorsprong kon hebben gehad in gebaren en pantomime, die vervolgens werden verfijnd tot een gebarentaal. De Schotse filosoof Thomas Reid dacht er in 1765 hetzelfde over. Het is onduidelijk of het zijn eigen ideeën waren of dat hij was beïnvloed door de iets oudere Condillac. Reid speculeerde tevens over het verband tussen taal en kunst.

De Zwitserse politiek filosoof Jean-Jacques Rousseau, die verder vooral bekend is vanwege zijn idee over de nobele wilde, mengde zich tevens in het debat over de oorsprong van taal, in een polemiek met zijn leeftijdsgenoot Condillac. Rousseau dacht dat er een oorspronkelijke situatie was geweest waarbij de nobele wilde zowel gebruikmaakte van gebaren als kreten om te communiceren. Gebaren zouden zijn gebruikt om behoeften uit te drukken en kreten om uiting te geven aan gevoelens. Rituelen en liedjes speelden vervolgens een sleutelrol bij de ontwikkeling van deze gebaren en kreten naar een echte taal.

Een andere denker was de Schot James Burnett, lord Monboddo, die in tegenstelling tot de hierboven genoemde mannen (vrouwen schitteren helaas door afwezigheid) niet gewoon een filosoof was die belangstelling had voor taal; je zou hem zelfs een van de eerste taal-

wetenschappers kunnen noemen. Monboddo was een grondlegger van de moderne vergelijkende en historische linguïstiek.

Toen Monboddo over de geschiedenis en verwantschap van de menselijke talen nadacht, leek het logisch om ook over de oorsprong van taal na te denken. Hij legde het accent op de sociale functie van taal en beschouwde imitatie, ofwel nabootsen, als een essentiële vaardigheid. Vermeldenswaardig hierbij is dat Monboddo een deel van zijn inspiratie opdeed toen hij de communicatie van orang-oetans in gevangenschap had geobserveerd. Dit was decennia voordat Darwin werd geboren en het was verre van vanzelfsprekend om een evolutionaire oorsprong van taal te zoeken of ervan uit te gaan dat die oorsprong iets met apen te maken had. Maar Monboddo speelde zo nu en dan met evolutionaire gedachten, hoewel ze nooit echt verankerd raakten in zijn denken.

De volgende denker uit de achttiende eeuw die zich wijdde aan de oorsprong van taal was Johann Gottfried Herder, die je een Duitser zou kunnen noemen, hoewel Duitsland nog niet bestond in die tijd. Zijn geboorteplaats Morag ligt in het huidige Polen. Hij was bevriend met Goethe en leverde een bijdrage aan de totstandkoming van het Duitse nationaliteitsgevoel en het prat gaan op de Germaanse achtergrond, met gevolgen die wij tegenwoordig maar al te goed kennen. Herder was daarentegen een politieke radicaal die de Franse revolutie steunde.

Herder was met name invloedrijk als literatuurwetenschapper, maar hij publiceerde in 1772 ook een heel boek over de oorsprong van taal, *Abhandlung über den Ursprung der Sprache*. Daarin bespreekt hij wat hij noemt ‘natuurlijke talen’: alle verschillende geluiden die dieren en mensen gebruiken om hun emoties uit te drukken, bijvoorbeeld uitroepen van pijn en lust. Maar de wortels van de menselijke taal zocht hij niet in die natuurlijke taal, hij zocht die eerder in iets waarmee de mens zich onderscheidt van de dieren en wat een verklaring vormt voor het feit dat wij echte talen hebben, terwijl dieren alleen maar beschikken over geluiden waarmee ze hun emoties uiten.

Herders oplossing van het probleem is interessant en loopt pa-

rallel met de moderne theorieën over de evolutie van de mens. Hij beschouwt dieren in meer of mindere mate als gespecialiseerd: ze hebben bepaalde instincten waarmee ze op zoek gaan naar hun voedsel en beschikken over geluiden die ze nodig hebben voor hun specifieke voedseljacht. De mens is daarentegen een generalist die niet is onderworpen aan dezelfde beperkingen: de mens is geen slaaf van zijn instincten, maar is met zijn verstand in staat om over nieuwe situaties te redeneren en op zoek te gaan naar nieuwe oplossingen. Volgens Herder ligt hier de sleutel tot taal, in onze behoefte om, over de grenzen van het instinct heen, te communiceren. Met onze rede zijn wij ook in staat een stap terug te doen om een situatie te overdenken: wij hoeven niet direct instinctief te reageren, maar kunnen reflecteren op wat we zien en woorden bedenken voor nieuwe ervaringen. Herder stelt echter de voorwaarde dat mensen wel een instinct hebben, een zogenaamd naamgevingsinstinct, oftewel een aangeboren streven om alles met woorden te benoemen.

De filosofen uit de verlichting dachten dus vrij veel na over de oorsprong van taal, maar hun ideeën berusten grotendeels louter op speculaties, eigenlijk zijn het fantasierijke scenario's over hoe taal nou eigenlijk zou kunnen zijn ontstaan. Daarbij ontbrak het aan een duidelijke wetenschappelijke koppeling met hoe taal functioneert of hoe de mens is ontstaan. Dat is niet vreemd, omdat men in de achttiende eeuw eigenlijk helemaal niets wist over deze kwesties. Wie wilde schrijven over de oorsprong van taal kon daarom niets anders doen dan speculeren.

In de negentiende eeuw groeide de linguïstiek, de taalwetenschap, uit tot een eigen onderzoeksgebied, met heel andere eisen aan inhoud en onderbouwing. Vrije speculatie was niet langer mogelijk. De oorsprong van taal raakte daarom als onderzoeksobject in diskrediet en werd zelfs in 1866 verboden door het linguïstische genootschap in Parijs. Het onderwerp mocht ruim honderd jaar niet worden besproken en in die periode werd er niets serieus gepubliceerd over de oorsprong van taal. Toch maakte onze kennis over de mens, taal en evolutie enorme stappen voorwaarts en dit

zou een serieuzere basis hebben kunnen vormen voor onderzoek naar de oorsprong van taal. Maar het duurde wel lang voordat het onderzoek naar de oorsprong van taal van blaam gezuiverd raakte en weer op gang kwam.

Vanaf de jaren zestig van de vorige eeuw werden een aantal pogingen gedaan om de kwestie weer vlot te trekken door onderzoekers als Eric Lenneberg en Derek Bickerton.¹ Desondanks kwam het onderzoek naar de oorsprong van taal pas vanaf de jaren negentig weer echt op gang.

Twee sleutelfiguren bij de nieuwe start voor de oorsprong van de taal waren Steven Pinker en Jim Hurford, ook al speelden zij beiden totaal verschillende rollen. Pinker is professor in de psychologie aan Harvard en publiceerde in 1990 in samenwerking met Paul Bloom een artikel over de evolutie van taal² dat onder wetenschappers veel stof deed opwaaien, en in 1994 publiceerde hij een populairwetenschappelijk boek genaamd *The Language Instinct*, dat een groot verkoopsucces werd. Het boek droeg er ook aan bij dat ik zelf ging nadenken over de oorsprong van taal, hoewel ik het helemaal niet eens ben met Pinker en zijn conclusies.

Pinker is een veelzijdig persoon die een breed academisch spectrum beslaat: hij heeft ook boeken gepubliceerd over erfelijkheid en milieu, het menselijk denken en over oorlog en vrede. Hij blijft niet lang in een vakgebied hangen en werd daarom niet meer dan een belangrijke inspirator voor het onderzoek naar de oorsprong van taal, in plaats van een actieve voortrekker.

John Hurford, professor linguïstiek aan de universiteit van Edinburgh, nam de leidersrol op zich en richtte in 1990 een actieve onderzoeksgroep en -school op in Edinburgh. Hij nam ook het initiatief om een aantal internationale wetenschappelijke congressen over de oorsprong van taal te organiseren. Deze Evolang-congressen (*Evolution of Language International Conferences*), zoals ze worden genoemd, groeiden uit tot een arena waar onderzoekers uit de hele wereld elkaar ontmoeten om ideeën uit te wisselen en verder te gaan met elkaars werk, een belangrijke voorwaarde bij het oprichten van een nieuw onderzoeksveld. De conferenties vinden

nog steeds om het jaar plaats en kort na het inleveren van het manuscript voor dit boek zal ik naar Toruń in Polen vertrekken voor het congres van 2018.

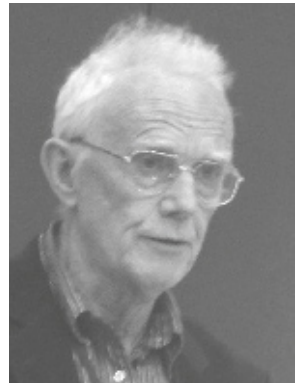
De onderzoeksbeweging die Jim Hurford en anderen in de jaren negentig in gang hebben gezet, bracht een bont gezelschap wetenschappers uit veel verschillende disciplines bijeen, maar met een gemeenschappelijke interesse voor de oorsprong van taal. De afgelopen dertig jaar hebben we ideeën en gedachten uitgewisseld, experimenten gedaan, onderzoeksbevindingen verzameld en datasimulaties uitgevoerd. Op die manier is geprobeerd om alle kennis op te bouwen die nodig is om iets te kunnen zeggen over de oorsprong van taal, wat niet puur op speculeren is gebaseerd en daardoor verder reikt dan wat er voor het onderwerpsverbod in 1866 is gedaan.

Dit boek bouwt verder op het resultaat van de onderzoeksreis tot nu toe en mijn doel is een overzicht te geven van waar we nu staan, hoe we hebben gedacht en wat we wel en niet weten over de oorsprong van taal.

Dat zijn veel denksporen uit veel onderzoeksgebieden die tijdens de reis samen moeten komen en op bepaalde momenten zullen we verstrikt raken in de draden en zal het even duren voordat we door hebben wat ze precies met taal te maken hebben. Het wordt allesbehalve een eenvoudig, rechtlijnig verhaal; het is eerder een web waarvan de lijnen na verloop van tijd een patroon gaan vormen. Uiteindelijk komt alles bij elkaar en zal blijken dat ik geen vroedvrouw, robot, inktvis of linkshandige zomaar voor de grap heb besproken, maar dat ze allemaal een betekenis hebben voor de oorsprong van taal.

Steven Pinker 2011

Jim Hurford bij de Evolang-conferentie in Wenen in 2014.

DEEL 1
Over taal

